

AZ URALKODÓ OSZTÁLY HATALMA AZ IDEOLÓGIÁN NYUGSZIK

BESZÉLGETÉS KEES VAN DER PIJLLEL

Kees van der Pijl a Sussexi Egyetem Globális Politikai Gazdaságtan kutatóközpontjának professzora.

Fordulat: Legutóbbi könyvét, amely a *Nomads, Empires and States* címet viseli (van der Pijl 2007), gyorsan követte az újabb. Mi a kapcsolat a két kötet között?

Kees van der Pijl (a továbbiakban: K. v. d. P.): A 2010 tavaszán megjelenő kötetnek *The Foreign Encounter in Myth and Religion* a címe (van der Pijl 2010), és egy tervezett trilógia második része. Jelenleg pedig a harmadik kötetten dolgozom, amelynek már szintén találtam címet. A magyarországi konferenciának² köszönhetően a Gatwick repülőtéren tudatosult bennem, hogy a 'rezsiváltás' kifejezés használata – amelyet a Magyarországon az 1989–90-ben lezajlott eseményekre is alkalmaznak – mennyire furcsa számomra. Az én értelmezésemben, illetve tapasztalataim alapján a 'rezsiváltás' kifejezés a Szaddám Huszein elűzéséhez hasonló esetekben használatos. Az a tény, hogy a Kelet-Európában és a Magyarországon ez idő tájt lezajlott eseményeket ezzel a kifejezéssel illetik, nagyon meglepett. A harmadik kötet témája éppen ezt a területet öleli fel, így a címe valószínűleg *The Politics of Regime Change* lesz. Remélhetőleg a kiadóm is bele fog egyezni ebbe.³

Fordulat: Az egyik fontos fogalom, melyet az Ön munkái vezettek be, a transznacionális káderosztály koncepciója. Ez egy általános globális politikai gazdaságtani keret egyik kulcselemeként jelenik meg. Hogyan került kapcsolatba ezzel a kutatási iránnyal, illetve milyen elméleti forrásai voltak a transznacionális káderosztályról szóló elméletének?

K. v. d. P.: Először is fontos megérteni, hogy Hollandia mindig is átmenetet képezett a tőke angolszász világa, azaz a liberális világ és Németország között. Hollandia biztosította a német gazdaság számára a legfontosabb kikötőket. Ha Hollandia modern történelmét vesszük alapul, látható, hogy a holland burzsoázia két részre szakadt, megosztottságát pedig a brit- és németpárti frakciók jelentették. 1900 körül azonban egy szintetizáló átrendeződés zajlott le. A brit- és németbarát frakciók rájöttek arra, hogy valamilyen módon a német és az atlanti gazdaság között összekötő kapcsot kell találniuk. Számukra ez jelentette az egyetlen járható utat, harmadik kapcsolódási pont pedig nem létezett. Mindez

1 Az interjú 2010 januárjában készült.

2 Kees van der Pijl a „Húsz év után” elnevezésű, a rendszerváltozások 20. évfordulója alkalmából 2010 januárjában megrendezett nemzetközi tudományos konferencia miatt látogatott Magyarországra.

3 Kees van der Pijl legfrissebb elérhető önéletrajza alapján a könyv *Frontiers of Nation Building* címmel 2012-ben fog megjelenni a Pluto Press kiadásában (lásd: http://sussex.academia.edu/KeesVanderPijl/Papers/333398/Curriculum_Vitae_September_2010) – a szerk.

árnyalja azt a történeti tényt, hogy Hollandia kimaradt az első világháborúból. A cél tehát az volt, hogy ráleljenek arra a funkcióra, amelyet betöltve közvetítőként játszhatnak szerepet a liberális világ és Németország közötti. Ennek az lett a következménye, hogy Hollandiában a legtöbben már nagyon korán megtapasztalhatták a kapitalizmus transznacionális jellegét abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy noha a legfőbb tőkés központok mindig is Hollandián kívül helyezkedtek el, az ország politikai-gazdasági rendszerében fontos szerepet játszottak. Vagyis az én helyzetemben egészen természetes volt az – ahogyan sok más holland kutató számára is –, hogy a figyelmemet a kapitalizmus felé irányítsam.

A káderosztályról alkotott elmélethez vezető út pedig annak a helyzetnek volt az eredménye, hogy Hollandia transznacionális összekötő szerepet játszott, nem is elhanyagolható jelentőségűt. Amikor 1973-ban a University of Amsterdamra kerültem, éppen egy olyan kutatáson dolgoztak, amely az Európai Unió, illetve az európai integráció eredetét vizsgálta. Én is bekapcsolódtam ebbe a projektbe, és a kutatócsoporton belüli feladatom az volt, hogy Franciaország szén- és acéliparát vizsgálva meghatározzam annak jelentőségét és szerepét az európai integrációs folyamatban. Körülbelül két évig dolgoztam ezen a témán, amelyből az első holland könyvem született *An American Plan for Europe* címmel (van der Pijl 1978). A könyv azon az elképzelésen alapult, hogy az Amerikában elterjedt, fordizmusnak nevezett termelési mód a Szén- és Acélközösségen keresztül jutott el Nyugat-Európába. Eszerint az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) valódi rendeltetése az volt – természetesen a béke védelme és az Európai Unió gondolatának illetően köntösbe való burkolása mellett –, hogy megakadályozza egy esetleges acélkartell feltámadását, mely, mint tudjuk, korábban a második világháborúhoz vezetett. A Marshall-terv keretében Európába importált új acélgyártási technológiák vagy a teljes kiőrlésű lisztkészítési módszerek annak voltak a jelei, hogy a Marshall-terv valódi célja az ESZAK keretein belül egy új, elsősorban az autógyártás köré szerveződő nehézipari termelési mód elterjesztése volt. Ez pedig azt a célt szolgálta, hogy megakadályozza a szocialista termelés irányába történő elmozdulást, ahol az állami tulajdon meghatározó a termelésben. Ez a valódi politikai gazdaságtani magyarázat. Természetesen az is szempontként szolgált, hogy Nyugat-Németország terjeszkedhessen, és Franciaország is hozzájusson a megfelelő segítséghez gazdasági expanziójához. Ez volt az első politikai gazdaságtani területtel foglalkozó témám, egyetemistaként a diplomámat ugyanis még India regionális politikájából írtam. Az ESZAK-kal kapcsolatos kutatás sokat segített abban, hogy megértssem az észak-atlanti kapcsolatok politikai gazdaságtanát.

Fordulat: Milyen szerepet játszottak véleménye szerint az európai integrációt építő bürokraták mint a transznacionális káderosztályon belül jól elkülöníthető csoport? Kiemelt

volt-e a jelentőségük, illetve bármilyen fontos szempontból eltérő szerepet játszottak-e mint a nemzetközi szinten aktív káderosztály tagjai?

K. v. d. P.: Amikor elkezdtem foglalkozni a témával, még nem voltam tisztában azzal, hogy a nyugati, liberális csoportosulást – amely alkalmazkodni kezdett az angolszász világhoz – jól elhatárolható társadalmi rétegek alkotják. Egyrészt meghatározó szerepet játszik az uralkodó osztály (*ruling class*), a réteg, amelynek tagjai ellenőrzésük alatt tartják a legfontosabb tulajdonelemeket, és meghatározzák a társadalmi élet kulturális kereteit. Másrészt alattuk helyezkedik el az irányító osztály (*governing class*), ez a menedzser szakembereket tömörítő káderosztály, amelyen belül megkülönböztetjük a gazdasági és a politikai kádereket. A gazdasági káderek a vállalatok vezetői, míg a politikai káderek a bürokráták. Ez az osztály alapvetően az irányításért felelős. Tagjai egyetemet végzett, magasan kvalifikált személyek, akik azonban döntően a fizetésükből élnek, azaz nem rendelkeznek saját vagyonnal, amely a megélhetésüket biztosítaná. Az európai bürokrácia tehát nem egy egyedülálló, különleges része ennek a struktúrának. Egyszerűen az irányító osztály, pontosabban az irányító osztály azon frakciójának a része, amely európai szinten végzi feladatát.

Amikor az európai integrációs folyamatok az 1950-es években megkezdődtek, Nyugat-Európában az állami beavatkozás volt az uralkodó gazdaságpolitikai gyakorlat. Az állam mutatott irányt a társadalmi fejlődés számára, amelyhez megfelelő ösztönzőket is hozzá tudott rendelni. Jó példa erre a hagyományos francia állami tervezés, a németek gyakorlata a szervezésben és az ordoliberalizmus. Az állami szerepvállalás az angolszász gyakorlatban sokkal kevésbé volt domináns. De el kellett fogadniuk ezt az európai hagyományt, mivel Nyugat-Európában nem létezett más olyan erő, amely képes lett volna átvenni az amerikai termelési módot, kivéve azt az irányító osztályt, amely számára az állami intervenció természetes volt. Jean Monnet, az európai integráció létrehozásának meghatározó személyisége a háborút megelőzően befektetési bankárként hatalmas ismeretségi körre tett szert. Felismerte azt, hogy az amerikai módszer európai meghonosítása kizárólag az állam szerepvállalásán keresztül lehetséges. Ez az oka annak, hogy ő volt az Európai Unió tervének megálmodója, és a kezdeti időszakban az egész európai integrációt ő irányította. Az európai irányító osztály tehát államközpontú volt, a Szén- és Acélközösséget felülről irányították. Ezután az európai integráción belül fokozatosan kialakult a szereplők közötti határokat lebontó, ún. negatív regionális integrációkra jellemző működési mód, a liberális, illetve neoliberalis forma. Azaz az európai szinten tevékenykedő irányító osztály a Nyugat szélesebb irányító osztályának egy frakciója lett. Az európai bürokrácia a káderréteg része, hiszen tagjai képzéseken vesznek részt, különböző gazdasági pozíciókat birtokolnak és közvetítő szerepet töltenek be, viszont alá vannak rendelve az uralkodó

osztálynak. Valójában nehéz meghatározni azt, hogy ki tartozik az uralkodó osztályhoz. A legfontosabb személyek közülük ugyanis a káderosztályon belül is tevékenykednek, mivel politikailag aktív szerepet játszanak.

Az irányító osztály és a menedzseri káderosztály uralkodó osztállyal szembeni alárendeltsége ideológiai alapokon nyugszik. Ez abból is következik, hogy a káderosztály tagjai ugyanúgy hozzájuthatnak a fizetésükhöz az államon vagy más munkáltatókon keresztül, ahogy történt az a nyugati világban mintegy 20 évvel ezelőttig, ameddig az államot szintén egyfajta káderosztály irányította. Ők ugyanannak az osztálynak voltak a tagjai, mint ami jelenleg nemzetközi szinten működik. A lényeges szempont itt az, hogy a káderosztály alárendeltsége ideológiai alapokon nyugszik. Ez felveti azt a problémát, hogy az uralkodó osztály hogyan tudja fenntartani fegyelmező hatalmát (*discipline*) a káderosztály felett. A kádereket ugyanis befolyásolhatja a társadalmi osztályok közötti konfliktus, ami által az uralkodó osztály elveszítheti felettük a hatalmát, ahogyan az az 1930-as és az 1970-es években történt, vagy éppen a jelenlegi válság idején megfigyelhető. Ez utóbbi megállapítás a mostani világgazdasági válság kapcsán azonban még vita tárgyát képezi.

Fordulat: A jelenlegi világgazdasági válság okozta átalakulásról miként vélekedik? Elképzelhető, hogy az irányító osztály, illetve a menedzseri káderosztály saját felelősséget felvállalva képes lesz függetlenedni az uralkodó osztálytól? Látható-e egyáltalán bármilyen erre utaló jel vagy elmozdulás?

K. v. d. P.: Amikor a válság 2008-ban kitört, egyike voltam azoknak, akik azt vallották, hogy ez egyben a neoliberais kapitalizmus ideológiai válsága is. Végül mára ez egyértelművé vált. Obama megválasztásának egyik oka az volt, hogy a válság az előbb említett ponton valóban egy ideológiai válság kezdetét jelentette. Nagyon erőssé vált az az érzés, miszerint a társadalmi-gazdasági rend az összeomlás folyamatának kezdeti szakaszában van. Obama a Wall Street-i bankárok egy vezető csoportjával folytatott híres tárgyalása során azt mondta: „Az én adminisztrációm az egyetlen dolog, amely Önök és a vasvillák között áll.” Ez a pillanat azonban gyorsan tovatűnt, és ma egy olyan helyzettel kell szembenéznünk, amelyben a társadalom állja a bankok kimentésének költségeit, ami pedig tovább fogja rontani a szociális helyzetet. Nagy-Britanniában a bankokat kisegítő pénzügyi csomag összesen 1200 milliárd fontra rúgott. Márpedig a brit állam nem rendelkezett 1200 milliárd fonttal, ami így a GDP 400 százalékára rúgó eladósodást eredményezett. Ez normális körülmények között államcsődhöz vezetne, viszont ebben az esetben, mivel Nagy-Britanniáról van szó, és mivel az ország meglehetősen nagy tartalékokkal rendelkezik, az ilyen mértékű eladósodás kezelhető. Viszont mostantól a szociális körülmények számottevő romlására lehet számítani.

Tehát egy meglehetősen nagyszabású válsággal állunk szemben, ennek ellenére a bankároknak már ilyen rövid idő elteltével sikerült elkerülniük státuszuk romlását, és a külvilág szemében megalapozni erkölcsi integritásukat. A bankok által fizetett bónuszok gyakorlatáról nemzetközi vita alakult ki, ennek ellenére a bónusznak – mint a bankárok megélhetését biztosító bevétel egy részének – nincsen nagy jelentősége. Tegyük fel, hogy egy bankár évente fél- vagy egymillió dollárt keres. Ebben az esetben a bónuszok nem jelentik fizetésének meghatározó részét, hiszen egyébként is jelentős bevétellel rendelkezik. Mégis, a pénzügyi mentőcsomagok ellenére továbbra is fizetni kívánják a bónuszokat, mivel a társadalomnak és az irányító osztálynak jelezni kívánják, hogy saját maguk döntenek, nem pedig mások, és minden ugyanúgy megy, ahogy korábban. A pénzügyi szektor ereje így nem csökkent sem anyagilag, sem pedig ideológiai értelemben még rövid távon sem. Ami azonban a válság következtében megkérdőjeleződött, az a neoliberális ideológia fenntarthatósága és örökkévaló hegemoniája, vagyis az a feltételezés, hogy az összes szociális probléma végső soron csakis a piac által oldható meg. Ez az elmélet, ahogyan a privatizáció magától értetődő volta is, komoly sebet kapott. Az emberek már nem hiszik, hogy a problémák megoldásához a bérek rugalmasságán, a privatizáción vagy egyéb piaci mechanizmusokon keresztül vezet az út. Ugyanakkor az ideológiai alternatívák kínálata szegényes, mivel – és az én véleményem mindig is ez volt – az értelmiség felhagyott azok keresésével.

Fordulat: Mi lehet ennek az oka?

K. v. d. P.: Az, hogy túl sok értelmiségi vált az elmúlt húsz évben a többé-kevésbé neoliberális, illetve a posztmodern szemlélet képviselőjévé. A posztmodern pedig hasonlít a neoliberalizmushoz, annak ellenére, hogy szerkezetét sajátos erők tartják fenn, és hogy érdekes orientációkkal rendelkezik. Ezzel együtt azt tapasztaljuk, hogyha befolyásra tesz szert, akkor gyakran a neoliberalizmushoz kezd el közelíteni, illetve a társadalmi kérdések értékelésének erősen individualizált formájává válik. Vagyis továbbra is hiányoznak azok az intellektuális csoportok, amelyek a káderosztályt arra ösztönöznék, hogy nagyobb önbizalommal és bátorsággal telve megtámadja a neoliberális elveket. Amikor az 1970-es években egyetemista voltam, rengeteg olyan könyvet lehetett találni, melyek a neoklasszikus közgazdaságtan elveit alapjaiban kérdőjelezték meg. Nekem még mindig megvannak azok a könyvsorozatok otthon, melyekben azt állítják, hogy a neoklasszikus közgazdaságtan nem megfelelő elméletekre van alapozva, és például az árszínvonalra hivatkozva nem lehet megfelelő magyarázattal szolgálni a gazdaság működésére. Ezek a könyvek valójában a tőke szerepe körüli vitába kapcsolódtak be. Ezek a nézetek akkoriban igen elterjedtek voltak, egyetemista koromban a hallgatók felének megvoltak ezek

a tanulmányok otthon. Vagyis mindenkire nagy hatást gyakorolt az a felvetés, hogy a gazdaságunk működése alapvetően hamis elvekre, illetve elméletekre van alapozva.

Ma ez a gondolkodásmód a múlté, és a káderosztály aktív szerepet játszó tagjai sem olvasnak már könyveket esténként. Ehelyett inkább reptéri kiadványokat és egyéb népszerű írásokat vesznek a kezükbe, de szellemileg nem képzik magukat. Tehát számukra az intellektuális input egyedül olyan akadémiai körökből érkezik, amelyeknek tagjai népszerű formában is elérhetővé teszik elméleteiket, és megpróbálják az intellektuális vitákat a nagyobb közönség számára is elérhetővé, illetve megérthetővé tenni (mint ahogy teszi azt például az USA-ban a *Monthly Review* folyóirat). Megfelelő szellemi input hiányában ugyanakkor nem kerülhet sor arra, hogy a neoliberais ideológia kihívókra leljen. Ezalatt pedig nem azt értem, hogy bárkinek, aki elméletét szembe akarja állítani a hegemon ideológiával, a társadalom különböző működési módjait bemutató átfogó tanulmánnyal kell előállnia, mielőtt egyáltalán joga lenne polemizálni a fennálló rendet megalapozó elméletekről. A rendszer működésének alapelveit egyszerűen azáltal is kihívás elé állíthatjuk, ha megkérdőjelezzük azok érvényességét. Ez tökéletesen elégséges lenne, mégsem került rá sor.

Fordulat: Említette, hogy a kulcs a káderosztály ideológiai orientációjának megváltozása lenne. Feltéve, hogy ez megtörtént, mi lehet a következő lépés a fennálló viszonyok megváltoztatása során?

K. v. d. P.: Az összes társadalmi osztály, viseljen bármilyen megnevezést, a szétesés (*decomposition*) és újbóli összerendeződés (*recomposition*) állandó folyamatában alakul. Ez az a pont, ahol a frakciókról alkotott koncepció felhasználása szükségessé válik. A frakció nem egy statikus, rögzített keretekkel rendelkező entitás, amely a politikai-gazdasági rendszerben állandóan jelen van. A frakciók az új orientációk mentén alakulnak ki, amikor bizonyos csoportok találkoznak, és egy ponton túl társadalmi erővé válnak. Amikor pedig más társadalmi erő képviselő csoportokkal kerülnek interakcióba, ellenállást fejtenek ki. Vagyis ami jelenleg hiányzik, az a menedzser szakembereket tömörítő káderosztályt összetartó azon erő, amellyel képesek lehetnének a neoliberais hegemonia bűvköréből kilépni, illetve szembeszállni azzal. Emellett a kádereknek természetesen hatalmat biztosító pozícióval kell rendelkezniük. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a káderosztálynak léteznek olyan frakciói is, mint például a civil szervezetek (NGO-k) a fejlett országokban. Az én lányom is egy ilyen szervezet tagja, így részben tőle, részben kutatásaim során vált világossá számomra, hogyan változik az emberek nézőpontja. A civil szervezetekben dolgozó személyek pontosan tisztában vannak azzal, hogy az IMF által szabott feltételek mivel járnak, és hogy ezek a receptek milyen bomlasztó hatással vannak a társadalmakra.

A civil szervezetek ugyanakkor természetesen nem szolgálnak példaként a káderosztályon belüli erős frakcióra. A káderosztályon belüli domináns frakciók továbbra is meglehetősen visszafogottan működnek az uralkodó osztály ideológiai hegemoniájának árnyékában. A változáshoz szükséges ideológia egyelőre ugyanis nem áll rendelkezésükre.

Michael Burawoy a budapesti konferencia nyitóbeszédében egy fontos tanulmányát ismertette, amelyben azt a gondolatot fogalmazta meg, miszerint a piaci liberalizáció végső soron ökológiai katasztrófához vezethet. Noha a természeti katasztrófa jelenleg még távolinak tűnik, egyre jobban közelítünk felé. Afrikában, vagy egyes csendes-óceáni szigeteken ez már érezhető, köszönhetően a szökőárnak és egy sor egyéb természeti csapásnak. De Nyugat-Európa és Észak-Amerika számára az ökológiai katasztrófa továbbra is egy távoli rémkép. A helyzet sajnos várhatóan romlani fog, de ez talán a káderosztály egyes csoportjait a neoliberais hegemoniától való elszakadás irányába tereli. A frakciók kizárólag akkor fognak így cselekedni, ha olyan emberek veszik körül, akik folyamatosan emlékeztetik őket arra, hogy a kapitalizmus, illetve a kapitalista tőkefelhalmozás és az ökológiai problémák között közvetlen kapcsolat van. Az én félelmem az, hogy az emberek a kapitalizmusra egy zárt rendszerként tekintenek, amely vagy létezik, vagy nem.

Valójában pedig – ahogyan Marx is leírta – a tőke egy társadalmat szabályozó hatalom. Felemésztja a társadalmat és felemésztja a természetet. Márpedig a kapitalista fejlődés valódi korlátját nem a pénzügyi vagy a túltermelési válság, illetve az alacsony szintű fogyasztás, vagy éppen a profit növekedésének akadályai jelenti. A valódi válság az, amikor a társadalom és a természet eljut arra a pontra, ahol már nem rendelkezik azzal a kapacitással, amellyel képes lenne reprodukálni önmagát társadalomként, illetve természetként. A természet szennyezése miatt a reprodukcióhoz szükséges kapacitások egyre kevésbé állnak rendelkezésre. A klímaváltozás ebből a szempontból nem jelent nagy veszélyt, hiszen ahhoz képesek vagyunk alkalmazkodni. Azt a helyzetet képesek vagyunk kezelni, ha a hőmérséklet felmelegszik, viszont a levegő továbbra is tiszta marad. Ha azonban a levegő mérgezett, képtelenek vagyunk lélegezni, vagy ha a föld válik szennyezetté, az az egészségünket veszélyezteti. Ebben az esetben a természet már nem képes a reprodukcióra, és ugyanez a helyzet a társadalommal is. Marx legnagyobb problémája az volt, hogy egy a technológiai fejlődés drasztikus felgyorsulását megelőző korban élt. Így nem tudhatta, illetve csak sejtése lehetett arról, hogy milyenné válnak az emberiség mentális jellemzői 200 év kapitalizmus és 50 év intenzív neoliberais kapitalizmus után, amikor már minden eldologiasodott. Nem lehetett szemtanúja az emberiség jelenkori összeomlásának, a túlzott fogyasztás általi lealacsonyodásának, és annak, hogy az emberek magukat képzelik az univerzum egyetlen céljának és értelmének. Véleményem szerint ezt nagyon nehezen lehet helyrehozni.

Fordulat: Rövid távon elérhető változás ezen a téren?

K. v. d. P.: Nem hiszem, hogy egy hirtelen jött forradalom segíthetne, és a csodaszerekben sem bízhatunk. Nem megoldás a társadalmi problémákra, ha például egyszerűben pszichiátriai gyógyszereket kezdünk el szedni, és a hős sem fog eljönni, aki az újjászületés nevében kirobbantja a forradalmat. A megoldás az lenne, ha meg tudnánk tisztítani mind a természetet, mind pedig a társadalmat az összes korrump elemtől. Nem akarok túlzásokba esni, sem pedig túl puritánnak hangzani. De érzésem szerint az emberiség életkörülményei is szennyezettek. Pillanatnyilag a kultúra túlságosan közönséges, túlságosan felszínes ahhoz, hogy képes legyen saját magát reprodukálni. Tisztában vagyok azzal, hogy ez az ítélet valamelyest kálvinista elemeket hordoz magában. Hiszen elképzelhető az is, hogy a társadalom sokkal komolyabb reprodukációs kapacitással rendelkezik, mint ahogyan azt én gondolom. Valójában a fiatalok folyamatosan képzik magukat az egyetemeken, és ahogyan azt tapasztaltam, mindig azzal az új, erőteljes elköteleződéssel érkeznek oda, amely pontosan az előbb említett változás feltétele. Van valami nagyon határozott eredetiség az emberiségben, ami megújulást hozhat, ami még nem szennyezett.

Fordulat: Gondolatmenete számos átfedést mutat Polányi Károly a „kettős mozgás” koncepcióján alapuló elméletével, ami a társadalom kapitalistákkal szembeni természetes ellenállását feltételezi.

K. v. d. P.: Igen, de van egy jelentős különbség. Újra Burawoyra utalnék, aki világosan kifejtette, hogy Polányi elmélete egy olyasféle rendszerelmélethez vezet, ahol a rendszer egyensúlyban van. Ha az eldologiasodás túl messzire megy, a társadalom újra létrehozza az egyensúlyt, történjen az konszolidált, vagy éppen progresszív módon, a lényeg, hogy az egyensúly újra helyreáll. Véleményem szerint azonban ez az önmaga egyensúlyát biztosító szerves kapacitás nem része a rendszernek. A társadalom igenis képes önmagát szétrombolni.

Fordulat: Ha Polányi tévedett, nem lehet sok okunk az optimizmusra.

K. v. d. P.: Nem, dehogyis. Én is optimista vagyok, elsősorban a fiatalokkal való tapasztalataim miatt. Maga a tény, hogy interjút készítenek velem – még ha feltehetőleg a magyar fiatalságnak csak egy részét képviselik is –, és hogy sok ilyen fiatal létezik, akivel megoszthatják ezt a felelősségérzetet, éppenséggel optimizmusra ad okot. Ahogyan a tanári pályám során szerzett tapasztalatok is: amikor Amszterdamban és Sussexben tanítottam, vagy más helyen jártam vendégtanárként, mindig lenyűgözött a fiatal, tiszta gondolkodás

elsőpró ereje. Ha pedig például a fiatalok a rockzenét szeretik, amit én magam annyira nem kedvelek, akkor hallgassák azt, hiszen meg kell tanulniuk kialakítani a saját ízlésüket, illetve világlátásukat. Emellett ugyanis rendelkeznek társadalmi felelősségérzettel, amit nyilvánvalóan nem a tévé képernyője előtt ülve szednek össze nap mint nap. Emiatt optimista vagyok. De a Polányi-féle rendszerelmélet, amely szerint a társadalom képes önmagát megújítani, nem biztosítja számomra ezt a derűlátást, hiszen amíg az ilyen fiatalok kisebbségben vannak, nem képesek hatást gyakorolni a teljes társadalmi egyensúlyra.

Fordulat: Említette, hogy a baloldal egyik legnagyobb hiányossága az ideológiai egység hiánya. Érdekes lenne e tekintetben összehasonlítani a társadalmi átalakulásban szerepet játszó társadalmi csoportokat, illetve osztályokat Marx és Polányi elméletében. Marx szerint a munkásosztály a változás letéteményese, míg Polányi a különböző társadalmi erők alkotta koalíciókban véli felfedezni ugyanezt. Ha jól értjük, Ön szerint nem teljesen egyértelmű, hogy a Polányi-féle koalíció képes lenne fellépni a piaccal szemben.

K. v. d. P.: Igen, így van, de ez csak az én véleményem. A káderosztály egy átfogó, ugyanakkor megosztott réteg. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a káderosztály szükségszerűen az uralkodó ideológián alapul. Az ideológia alakítja a szabályokat. Ez azt jelenti, hogy olyan korlátokat állít a káderek elé, amelyekhez igazodniuk kell. Az ideológia tehát nem elkülönülten létezik, épp ellenkezőleg, rávetül a valóságra. Az interjú előtt a kelet-európai gazdasági helyzetről beszélgettünk Mark Pittawayjel, a közgazdaságtanban igencsak jártos történésszel.⁴ Azon tűnődtünk, hogy például egy köztisztviselőnek vagy egy üzletembernek, akinek a helyi körülmények között kell végeznie a feladatát, és este otthon, tegyük fel, az olasz szocializmusról olvas, a napi munkája során ettől még ugyanúgy alkalmazkodnia kell a környezetéhez. Vagyis a többség szükségszerűen hozzá van kötve a gazdasági *status quo*-hoz. A gazdaság működésmódja pedig tükröződik az ideológiában, és interakcióban áll vele. Így a káderosztály szerepe fontos, de egyben korlátozott is.

A káderosztály a legfontosabb része az irányítási mechanizmusnak. Csak a gazdasági gépezet zavarai idején – mint ahogyan az az 1930-as és az 1970-es években történt, vagy jelenleg is zajlik – következik be az a fajta nyitás, melynek során a menedzseri káderosztály fogékonyra válik az alternatív magyarázatok iránt. Ez azonban az elméleti alternatívák minőségén is múlik. Itt most megint csak nem arra gondolok, hogy az alternatíváknak átfogóknak és részletesen kidolgozottaknak kellene lenniük, hiszen az olyan ellenérvek is elégségesek, amelyek a kapitalista rend létének evidenciáját kérdőjelezik meg. Az alternatívák életképessége ugyanakkor függvénye annak, hogy a káderosztálynak van-e igénye

⁴ A brit Open University magyarspecialista oktatója az interjú készítését követően, 2010 novemberében hunyt el – *a szerk.*

arra, hogy valamit tegyen a fennálló körülmények között, azaz, hogy például szükségesnek találja-e az állami felügyelet visszaállítását a deregulált szektorokban vagy a közszféra egyes területeinek megszervezését. Ha belegondolunk, az Európai Unió esetében ez történt például a schengeni övezet vagy a Gazdasági és Monetáris Unió kapcsán. Ezek létrejötte azoknak az országoknak a döntése, akik közös megegyezés alapján osztoznak ezeken a rendszereken. Amikor ráadásul e döntések demokratikus úton történő gyakorlati megvalósítására is sor kerül, akkor könnyen elképzelhető, hogy a kivitelezés még a tervek-nél is egalitáriusabb jelleget ölt (hiszen vagy mindenkinek biztosítunk egy új szolgáltatást, vagy senkinek).

Mindez attól függ, hogy mennyire mobilizálhatóak a lobbicsoportok, mivel nélkülük a menedzseri káderosztályon és az irányító osztályon belül a tekintélyelvűség érvényesül. Az autoriter tendencia egyértelműen következik abból a helyzetből, hogy a tervező osztály (*planning class*) – akiknek a társadalom megformálása a feladata – társadalmi reformjavaslatai ellenállásba ütköznek. Ez az akadály természetesen stimulálja őket, így az ellenállás autoriter válaszlépéseket idézhet elő. Márpedig kizárólag a tömegek mozgósításán keresztül – például szakszervezetek alapításán vagy a tiltakozás bármilyen más megnyilvánulásán keresztül – lehet a menedzsereket arra kényszeríteni, hogy akaratukat és elképzeléseiket demokratikus módon valósítsák meg. Az univerzális egészségbiztosítási rendszer európai szintű bevezetése valószínűleg nem találna nagy társadalmi támogatottságra, hiszen az érintetteknek már van egészségbiztosítása. A reformokkal szembeni ellenállás csak akkor valósulhat meg, ha az a tömeg igényét tükrözi. A jelenlegi időszaknak pedig éppen az a tragédiája, hogy – Franciaországot és Görögországot kivéve – pillanatnyilag a jobboldal mozgósítja a tömegeket. Ennek logikája könnyen megérthető, ha ugyanis az életkörülményeinket veszély fenyegeti, akkor kevesebb energiánk van arra a rengeteg szellemi munkára, ami az egyszerű válaszokat kínáló összeesküvés-elméleteken való túllépéshez szükséges. A nacionalizmus tehát tipikus védekező megnyilvánulása annak az igénynek, hogy valamilyen közösség tagjaként határozhatjuk meg magunkat. Az pedig már csak a fantázián múlik, hogy éppen milyen gonosz erők összeesküvésére hivatkozunk. Lehet az a tőke, a zsidók, vagy bármilyen kisebbség. Még az Amerika-ellenesség is a primitív populizmus egy megnyilvánulási formája, hiszen a szélsőjobboldali nacionalista csoportok egyre inkább antiliberalisak, aminek következtében automatikusan Amerika-ellenessé is válnak.

Fordulat: Munkáiban, többek között a *Global Rivalries*-ben (van der Pijl 2006), egy másik fontos fogalompáros a kihívó állam (*contender state*) és a „locke-iánus centrum”.⁵ Milyen

5 „A *heartland* koncepcióját van der Pijl a kanadai Robert Coxtól, a neogramsciánus irányzat *spiritus rector*ától veszi át. A politikai világrend alapstruktúráját egy »locke-iánus« centrum és egy

szerepet játszhat Kína, mint kihívó állam a liberális magterület hegemoniájának összeomlásában? Lehetséges-e, hogy Kína egy a demokratikus intézményrendszert nélkülöző kapitalista rendet alakít ki, ami ellenállóbb a kapitalizmus válságaival szemben? Ha ez így lenne, az meglehetősen veszélyesnek bizonyulhatna a Nyugat régóta tartó egyeduralmára.

K. v. d. P.: Igen, ezzel egyetértek. A kérdésről egy tanulmányt is írtam, mivel a kínai modell a versenyző államok egy nagyon érdekes formáját testesíti meg. A nyugati locke-i centrum és a sikeres kihívó államról (legyen az Franciaország vagy Kína) folytatott vita azzal a veszéllyel jár, hogy egy olyan világrendszert feltételezünk a vizsgálódás során, amely mindig képes önmaga reprodukálására a rendszerben rejlő újratermelő mechanizmuson keresztül. Ez pedig természetesen nem állja meg a helyét. Az, hogy Britannia végül legyőzte Napóleont Franciaországát, vagy hogy a német–olasz–japán koalíció felett az egyesült Nyugat győzelmet aratott, konfliktusok sorozatának az eredménye volt, nem pedig előre eldöntött tény. Hiábavaló az a feltevés, hogy ha például Hitler nem támadta volna meg Moszkvát az olajkészletek miatt egymaga, akkor talán elfoglalta volna azt, és a Szovjetunió darabokra hullott volna. Hasonlóan fölösleges azon elmélkedni, hogy hogyan alakult volna a helyzet, ha a Nyugat nem döntött volna a normandiai partraszállás mellett (amelynek a valódi célja nem Hitler megfélemlítése volt, hanem az, hogy a Szövetségesek attól tartottak, kicsúszik a kezükből az egész európai kontinens irányítása). A történelemnek ebből a szempontból tehát semmiféle rendszerjellege nincsen. Nem előre eldöntött tény tehát az, hogy a történelem során a Nyugat egyensúlya automatikusan helyreáll, sem pedig az, hogy a Nyugat mindig győzedelmeskedik. Vagyis mielőtt bármit is íránk vagy mondanánk anélkül, hogy ismernénk a történések kimenetelét, ebből kell kiindulnunk. Így a locke-iánus magterület-kihívó államkettősségre épülő tanulmányaim egy olyan rendszer elméletét adják, mely rendszer valójában nem létezik, legalábbis nem egy eleve elrendelt formában. Noha van abban valami véletlenszerű egybeesés, ahogy a Nyugat az összes helyzetből győztesen került ki, de ez még nem biztosítja, hogy egy kiszámíthatóan működő „rendszerrel” állunk szemben.

Tehát amikor Kínáról, illetve a kínaiakról mint általában a kihívó állam uralkodó osztályáról (*contender state class*) kell nyilatkoznom, egyáltalán nem látom előre, hogy mi fog történni, ahogyan az érintettek sincsenek tisztában az általam használt fogalmakkal.

»hobbesiánus« kihívó adja, amely az első, XVII. századi modellben Anglia és Franciaország szerepében jelent meg. A locke-i modellben a piacgazdaság és a civil társadalom határozza meg az államot; a vele szemben álló hobbesi modellben az állam elsődleges, a gazdaság és a társadalom ennek függvénye. A locke-i »heartland« idővel angolszásszá szélesedik, és centruma az Egyesült Államok lesz, a hobbesi kihívó szerepében pedig egymást követik a nagyhatalmak” (Andor 2008: 94).

A helyzetüket meghatározza, hogy egy államszocialista háttérrel rendelkeznek, ami nagyon fontos szempont, hiszen ennek következtében a Szovjetunió emléke éled újra. Kína számára természetesen tanulsággal szolgálhatnak a jobboldali kísérletek is, mint például a tengelyhatalmak állami beavatkozásának módja. Ez utóbbinak létjogosultságot adhat, hogy érzésem szerint a kínai vezetőség rájött arra, hogy értelmetlen a Nyugattal szembeni ellenállás forradalmi doktrínájára hivatkozva, vagy bármilyen Nyugat-ellenes kulturális, illetve politikai programra építeni stratégiájukat. Hiszen láthatták azt, hogy az ilyen jellegű kísérletek egytől egyig kudarcba fulladtak: a Nyugat késlekedés nélkül dühödött válaszlépéssel reagált azokra. Jó példa erre a folyamat, ami egészen Gorbacsov félreállításáig vezetett, noha utólag azt mondhatnánk, hogy a Nyugatnak sokkal inkább Gorbacsov, mint Putyin személye lett volna megfelelő. De persze a Nyugat ezt nem láthatta előre.

Visszatérve a kínai vezetőkre, egy jó értelmezési keretet kínál Eamonn Fingleton *In the Jaws of the Dragon* című könyve (Fingleton 2008), mely egy kissé egyszerűbb, könnyebben fogyasztható verziója a kurrens Kína-irodalomnak. Ebben a könyvben Fingleton azt állítja, hogy a kínai vezetés 1994 körül az ázsiai modell egy nagyon specifikus formáját vette át. Ezt az ázsiai modellt az 1930-as években Mandzsúriában dolgozták ki a japánok. Mandzsúriában nem létezett tőkés osztály, sem pedig a burzsoáziát alkotó dinasztikák, hiszen ezen a területen számos nemzetiség élt együtt, így az észak-kínaiak, a tangutok és a mongolok. A japánok egy többé-kevésbé tervezett gazdasági rendszert hoztak ott létre, illetve egy olyan menedzseri társadalmat, amelyben az osztályok csoportokba rendeződve irányították a gazdaságot, amit pedig a visszafogott fogyasztás, de egyben az intenzív megtakarítás és a beruházás jellemezett. Fingleton szerint – aki tanulmánya megírásakor ennek az időszaknak a széles körű irodalmára támaszkodott – Japánban 1945-ben vezették be a mandzsúriai modellt. Ez úgy történhetett meg, hogy a japán „dinasztikus” hatalmi csoportokat (mint amilyen a Mitsubishi család) félreállították, és menedzserekkel helyettesítették. Vagyis Japán társadalma egy bizonyos állami káderosztály (*state cadre*) ellenőrzése alatt működött, ami miatt véleményem szerint ez ma a világ egyik leginkább egalitárius társadalma, még ha politikai szempontból sokáig autoriter is volt. Kína ezt a rendszert vette át. Ha Kína sikeresnek bizonyul a modell további adaptálásában, akkor a Nyugat valóban egy új típusú kihívóval kerül szembe, amelyik – Japánhoz hasonlóan – a felszínen a leginkább Amerika-barát ázsiai társadalmak egyike.

Fordulat: Milyen jegyek határozzák meg ezt az Amerika-barát ázsiai modellt?

K. v. d. P.: Amikor az 1970-es években egyetemistaként Japánba látogattam, és úgy tűnt, mintha a japánok az amerikai társadalom egy ázsiai változatát testesítették volna meg, a baseball volt például a legnépszerűbb sport. Ez azonban csak a felszín, és politikai

szempontból a mélyben zajló folyamatok az igazán lényegesek. Azzal, hogy a japánok és – Fingleton elméletét tekintve – a kínaiak előszeretettel veszik át az amerikai, illetve nyugati modellt, kikerülnek a Nyugat támadásaira adott lépéseit. Másrészt az is lehetséges, hogy a nyugatiak Kína-pártivá válnak, és most nem kifejezetten a tömegekre gondolok, hanem a vezetőkre. Közülük már sokan képviselnek Kína-párti álláspontot, ahogyan például Hank Greenberg, az Obama, illetve már G. W. Bush elnök által is mentőcsomagban részesített AIG amerikai biztosítótársaság egyik vezetője. Ő egyértelműen Kína-barát, ahogyan nagyon sokan mások is a gazdasági elitben. Fingleton a könyvében számos Kína-párti, indoamerikai kapcsolattal rendelkező személyt megnevez. Ez a csoport pedig az Egyesült Államokon belül mindenféle Kína-ellenes megmozdulást semlegesíteni tud.

Mindezek fényében azt mondanám tehát, hogy Kína tanult a korábbi események tapasztalataiból. Először is azt, hogy nem szabad forradalmi erőként feltüntetnie magát. A Nyugat részeként kell viselkednie, jelentkeznie kell a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO) és így tovább. Az már más kérdés, hogy Kína a WTO összes szabályát megcsúfolja. Nekem ezzel nincs problémám, de a nyugati világnak oka van az aggodalomra. Ugyanakkor ezek nem feltétlenül jelentik azt, hogy Kína válik a világ vezető gazdaságává, ahogyan azt sokan vélik. Ebben én egyáltalán nem hiszek. A kínai társadalmon belüli feszültségek ugyanis rendkívül jelentősek. Az a törekvés, hogy az embereket áttelepítsék a part menti ipari zónákba, és emellett az ország belső területeinek legalább a felét iparosítsák azért, hogy a nagyobb népsűrűségű központokban is megkezdődjön az iparosítás folyamata, olyan nagy erőfeszítéseket igénylő feladat, amely a kihívó állam osztálystruktúráját nem hagyhatja változatlanul. Egy ponton túl ugyanis olyan erőforrások elterjedése mellett, mint az internet, egyszerűen nem maradhat fenn a kihívó állam azon osztálya, amelyik a társadalmat felülről irányítja. Ez lehetetlen. Talán Kínában is lejátszódik az a folyamat, ami a Szovjetunióban annak idején: az állami osztály a privatizáció folyamata során burzsoáziává válik. Az még nem világos, hogy ebben az esetben kik fogják átvenni a szerepüket, de az biztos, hogy az ilyen típusú változásokat nem maga az állami osztály kezdeményezi, hanem sokkal inkább a társadalom tágabb értelemben vett átrendeződése előzi meg. Ez történt a Szovjetunióban is: a rendszer összeomlásának kezdete után a vezető osztály már nem volt képes megőrizni a hatalmat.

Visszatérve ugyanakkor az eredeti gondolatmenethez: én nem látom túl nagy esélyt annak, hogy Kína átvegye a Nyugattól a legfőbb globális hatalom szerepét. A gazdasági eredmények ugyanis csak a komplex társadalmi realitás kontextusában értelmezhetőek. Másrésztől azonban reális veszély a Nyugattal való konfliktus kiéleződése, amit a Nyugatnak is komolyan számításba kell vennie egy bizonyos ponton. Az Egyesült Államok láthatóan erre készül, és hatalmas erők állnak rendelkezésére. Az is elképzelhető, hogy katonai összetűzésre kerül majd sor, de ez a folyamat még csak kibontakozóban van. Japán és India szintén készültségben áll, miközben Tajvan éppen most kapja meg az új

légvédelmi eszközöket az USA-tól. Ezeket a jeleket mind figyelembe kell venni. Természetesen Kína is tisztában van e folyamatokkal, és annak érdekében, hogy a tengereken megőrizze fennhatóságát, rendkívül erős flottát épít. De ahogyan Woody Allen mondja: „Az előrejelzés nehéz dió, különösen, ha a jövőre vonatkozik.”

Fordulat: A *Nomads, empires and states* című könyvének végén (van der Pijl 2007) egy elég világos forgatókönyvet vázol a jelenlegi problémák végkimenetele kapcsán. Arról ír, hogy a munkásosztályban megvan a potenciál arra, hogy átvegye az irányítást a termelés és a pénzügyi szféra felett. A *transznacionális káderosztály kétarcúsága a neoliberalizmus korában* címmel a *Fordulat* első számában magyarul is megjelent tanulmányában (van der Pijl 2008) viszont azt állítja: a munkásosztály nem hordoz magában forradalmi erőt.

K. v. d. P.: A könyvem végén arra hivatkozom, hogy Marx *A tőke* 3. kötetében amellett érvel, hogy az átalakulásnak, amelyet ő „társult termelési módként”, a szocializmus színinonimájaként emleget, két alapja van. Az egyik a kormány, illetve az irányító osztály, amelynek a gazdasági folyamatok feletti ellenőrzést magához kell ragadnia abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy helyreállítsa a kontrollálatlan csalásokat és pénzügyi káoszt. Csak így biztosítható például a megfelelő élelmiszer-ellátás, vagy az ipar és a gazdaság folyamatos működése. Ez az egyik feltétel. A másik pedig, hogy a munkások maguk irányítsák a termelést. Ez az a pont, amire a kérdés utalt. Ez pedig nem kizárólag a fizikai munkásokra vonatkozik, nem arra, hogy a legkevésbé képzett munkások valami ellenálló mozgalmat indítva átveszik a számítógépek által vezérelt termelés feletti ellenőrzést. A termelés irányításának kérdése a kollektív munkás mibenlétéről szóló vitán alapul, aminek legfontosabb eleme a marxizmus szerint a képzett és képzetlen munkások közötti inherens belső egység visszaállítása.

Ezzel társadalmasítani lehetne azon menedzseri és technikai jellegű funkciókat, melyeket az átlagos munkavállalóktól az idők során megvontak, és amelyek a káderosztály privilégiumai lettek. Azt azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a szakképzett dolgozók manapság már nem feltétlenül acélkötegeket cipelnek, hanem például számítógépes programokkal dolgoznak. Ilyen alapon állítható az, hogy a munkások számára nem okozhat nehézséget a termelés feletti ellenőrzés átvétele. Az ellenőrzés átvétele azt jelentené, hogy a termelési, szolgáltatási vagy szállítási folyamatok kikerülnének az értéktőzsde vagy más pénzügyi szabályozórendszerek uralma alól. Minden olyan munkavállaló, aki nem a pénzügyi piac diktálta szabályok és előírások vállalatokon belüli betartásának közvetítője, az így egységessé vált, kollektív munkaerőnek a része lenne. Franciaországban ez az egység szabad szemmel is látható. Gyakran fordul elő például, hogy egy gyárnak a helyi menedzsermentje a sztrájkoló munkások oldalára áll akkor, ha a vállalat központjának döntése alapján be kellene zárni az egységet. Ilyenkor mindenki része a kollektív

munkaerőnek, akinek az érintett gyár biztosítja a megélhetését. Ha az egyik ilyen gyár kollektív munkaerejének sikerülne átvenni a termelés feletti hatalmat – ami a jelenlegi körülmények között nem sikerülhet –, megérné továbbra is működtetni a termelőegységet. Egy ilyen esemény példa lehetne arra, ahogyan a kollektív munkaerő magához ragadja a termelés feletti ellenőrzést.

Tehát amikor arról írok, hogy a munkások átveszik a termelés feletti irányítást, nem arra gondolok, hogy erőszakosan, transzparensket lóbálva besétálnak a központi irodába, és mindent összeúznak. Az én értelmezésemben egy intelligens kollektív csoportról van szó, amelyben a munkaerő minden lehetséges típusa megtalálható, a menedzser technokraták, tehát a káderosztály tagjai is. Mindig is az volt az érzésem 1968 májusával kapcsolatban, hogy akkor érkezett el igazán az a pillanat (noha természetesen ennek előzményei is voltak), amikor az események egy nagy társadalmi megmozdulássá nőttek ki magukat. Ennek során a munkások és az egyetemisták csatlakoztak egymáshoz, márpedig nem csak a forradalmi romantikus hevület miatt, hanem egyszerűen azért, mert a diákok nem a jövő vezetőiként, hanem a jövő képzett munkásaiként kezdtek el magukra tekinteni. Ez váltotta ki azt az ösztönös választ, hogy a gyárakhoz vonultak, és nézték, ahogy a testvéreik beszélnek. Ez alól természetesen kivételt képeztek a tradicionális munkásszervezetek és a kommunista párt, akik nem értették, hogy mi történik. Utólag persze már el is felejthetjük ezeket a diákokat, hiszen a megmozdulás egyetlen kézzelfogható eredménye a bérek emelése volt.

Fordulat: A könyvében szó esik a világ kormányzásának szocialista módjáról. Ezek szerint azon a véleményen van, hogy a globális kormányzás (*global governance*) irányába lenne szükséges az elmozdulás? Ez megint csak nem lenne megvalósítható a káderosztály nélkül...

K. v. d. P.: Pontosan így van.

Fordulat: Vagyis visszajutottunk a beszélgetés elején felvetett kérdéshez, a káderosztály szerepéhez. Akkor mégiscsak központi szerepet játszanak?

K. v. d. P.: A káderosztály önmagában nem lehet a legfontosabb szereplő, hiszen a többi osztály között helyezkedik el, vagyis mindkét irányba közvetíti a mindkét oldalról érkező impulzusokat. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a káderosztály pozitív elemeket is átvesz az uralkodó osztálytól. Az uralkodó osztálynak történelmi szerepe van, ami nem csak abból áll, hogy egyeseket felemel, míg mások számára megnehezíti az életet. Az uralmát megalapozó liberalizmus, pluralizmus és más értékek a civilizáció vívmányai. Még

akkor is történelmileg pozitívnak tekinthetjük a szerepüket, ha mára barátsággalanná és az eldologiasodás tárgyává váltak. Így az uralkodó osztálytól származó értékeket képviselő liberális káderosztálynak jogában áll védelmébe venni ezeket az értékeket, ha azokat valami fenyegeti. Éppen ez az autoriter hajlam irányába terelő belső tendencia az, amiről korábban beszéltem. Ezért van szükség a demokráciára és az olyan értékekre, mint a szolidaritás, melyek az uralkodó osztály gyakorlatában nem túl gyakran jelennek meg, hiszen a liberalizmusra kizárólag a jótékonykodás jellemző, nem pedig a szolidaritás. Ez utóbbi érték az alsóbb osztályok irányából jöhet, és a szocialista tradíció része. Valójában tehát folyamatosan az egyensúlyra törekszünk, de mint említettem, ez egyben azt is jelenti, hogy a káderosztály soha nem válhat a legfontosabb társadalmi osztállyá, hiszen a különböző hatások kereszteződésében helyezkedik el. A káderosztály tagjai sok tekintetben értelmiségiek. Szerepük ezen folyamatokban tehát részleges.

Ha megvizsgáljuk a világtörténelmet, az integráció újabb és újabb formájával találkozunk (és itt elsősorban nem a gazdasági indíttatású integrációkra gondolok). Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy 7 milliárd ember hatalmas problémákat generál, amelyekre megoldást kell találni. Maga a lakosság és annak életkörülményei a bolygó számára hatalmas kihívást jelentenek. A globális kormányzás mindig is a szocialista mozgalom elképzelése volt. Emlékszem Gramsci mondataira, mely szerint a világszocializmus (*world socialism*) az erőforrások tervezett, világszintű elosztása. Sok kezdeményezés ezen az elven alapult, ezen belül is a termelés megszervezésének demokratikus jellegén, melyre csak egy példa az 1970-es években az ENSZ keretei között megfogalmazott Új Nemzetközi Gazdasági Rend koncepciója. Szerintem védhető az a megállapítás, hogy a globális kormányzás a legegyszerűbb és leginkább magától értetődő elképzelés ezen kezdeményezések megvalósítására. Természetesen Gramsci terminológiáját követve ezt nevezhetnénk világszocializmusnak is, de tekintettel arra, hogy a bonyolultabb terminológia minden esetben magyarázatra szorulna, talán egyszerűbb a mainstream által is használt „globális kormányzás” megnevezéssel illetni.

Ennek először is függetlenednie kellene a globális kapitalista viszonyok, a pénzügyi piacok és más intézmények által felállított korlátoktól. Nincs tehát ellenvetésem a „globális kormányzás” kifejezés használatára ellen, ha az korlátozza a még regnáló, hegemon gondolkodás előjogait. Ha ezek a feltételek teljesülnek, akkor a globális kormányzás demokratizált, nem hegemon formájának a gyakorlatba való átültetésével megbízott végrehajtott osztály elkerülhetetlenül egyfajta káderosztály jellegű formáció lesz, amely a vezető társadalmi hatalmat testesítené meg. Ezáltal pedig – túlzás nélkül – az emberiség sorsát is.

Készítették: Berki Tamás és Szabó Imre Gergely

Közreműködött: Takács Vera

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Andor László (2008): Ultrahang a világtrendről. In: *Fordulat*, No. 3.: 92–97.
- Fingleton, Eamonn (2008): *In the Jaws of the Dragon: America's Fate in the Coming Era of Chinese Dominance*. St. Martin's Press.
- van der Pijl, Kees (1978): *Een Amerikaans Plan voor Europa. Achtergronden van het ontstaan van de EEG*. SUA.
- van der Pijl, Kees (2006): *Global Rivalries From the Cold War to Iraq*. Pluto Press.
- van der Pijl, Kees (2007): *Nomads, Empires, States: Modes of Foreign Relations and Political Economy. Volume I*. Pluto Press.
- van der Pijl, Kees (2008): A transznacionális káderosztály kétarcúsága a neoliberalizmus korában. In: *Fordulat*, No. 1.: 68–88.
- van der Pijl, Kees (2010): *The Foreign Encounter in Myth and Religion: Modes of Foreign Relations and Political Economy. Volume II*. Pluto Press.